

RAZSVETLJENSTVO NA SLOVENSKEM

1750 - 1809

Prvi razsvetljenci pri nas so bili izobraženci tujega rodu, ki jih je pošiljala Avstrijska vlada, da bi razvila prosveto in pospešila gospodarski razvoj. To so bili zdravniki in naravoslovci, ki so proučevali našo deželo in pisali o njej; učitelji na ljubljanski Jezuitski gimnaziji in Liceju. Kmečkega prebivalstva se je razsvetljenstvo dotaknilo ko ga je bilo treba seznaniti z vladnimi razglasi in so uvedli obvezno šolanje. Čeprav je hote vlada v Avstriji uveljaviti nemščino, je bilo treba upoštevati tudi ljudski jezik.

Pri izobražencih slovenskega rodu prebudila misel, da naš jezik ni slabši od nemškega in ima vsak narod tudi pravico misliti, govoriti in ustvarjati v svojem jeziku.

Za to obdobje, ki ga pri nas imenujemo razsvetljenstvo, je se vedno značilno splošno družbeno, gospodarsko, politično in kulturno zamudništvo Slovencev, ki je bilo posledica dejstva, da smo Slovenci že stoletja živeli pod vladno drugojezičnega naroda in da pri nas zaradi tega tudi niso mogli nastajati višji sloji izobraženstva, ker je tako bila slovenščina izključno jezik kmečkih podložnikov in služabništva in si je do tega časa pridobila le malo pravic. V drugi polovici 18. stoletja pa se je začel pod vplivom evropskih gospodarskih in političnih pretresev spreminjati tudi družbeni sestav slovenskega naroda, s tem pa tudi vsebina nase literature, ki je do tega časa bila predvsem verska literatura. Na vznik slovenskega literarnega preporoda je vplivalo več stvari, tako krepitev meščanskega razreda pri nas in s tem slabenje fevdalizma, pa tudi večje pravice kmečkih podložnikov in prevzem razsvetljskih idej ter pa zgledi iz evropske literature. Nov način življenja je od preprostega človeka zahteval več znanja. Življenje pri nas se je spremenilo z reformami Marije Terezije in Jožefa II, ki sta izboljšala upravo, sodstvo (ustanavljanje kresij = okrožnih sodišč), pomagala razvoju obrti in trgovine, uredila šolstvo, omejila samovoljo plemstva, vzela pravice cerkvi in znatno olajšala podložniško življenje. S tem pa so se začele spremembe tudi na kulturnem področju, večja možnost je bila za razvoj posvetne literature. Pri nas je tudi začelo nastajati posvetno izobraženstvo, čeprav ga do takrat se tako rekoč nismo imeli in je tudi prve razsvetljske ideje propagiral duhovnik oče Marko Pohlin. To dobo imenujemo razsvetljenstvo zato, ker so tedanji izobraženci prišli do prepričanja, da je razum tista luč, s katero bo človek razsvetil vso temo, nevednost, nepoznavanja sveta in življenja. Tedanja književnost ima poučen značaj (poučna pesem, prilika, uganka, komedija). Poleg leposlovja so pisali tudi poučne spise o zemljepisu, zgodovini in gospodarstvu, skrbeli so za priročnike za vsakdanjo rabo. Pravo razsvetljenstvo se začenja uveljavljati šele po 1780 v Zoisovem krogu. Vrh doseže okoli 1790, dokončno je našega razsvetljenstva konec 1819 s Zoisovo in Vodnikovo smrtjo. Med slovenske razsvetljence štejemo: Blaž Kumerdej, Jurij Japelj, Ožbalt Gutsman, Žiga Zois, Anton Tomaž Linhart, Valentin Vodnik.